

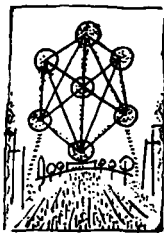
Georges Braques:

Madár és fészke (olaj, 1956.)

Számonkérés egy brüsszeli utazásról

Sáfrány Imre

◆ Előszeregettel emlegeted, hogy ez a nyugati utad is tanulmányút volt. Vajon nyitott szemmel utaztál-e?

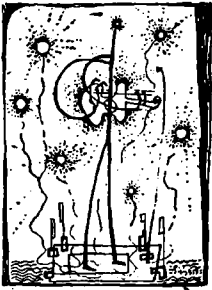
Az út, mint minden út. Zágrábban vonatvárás. Tisztaság. Rend. A határ felé fantasztikus architektúrájú szénások és új gyárak. Az alpesi tájak különös varázsa nem lelkesít annyira, ahogy vártam. Valóban gyönyörűek a fenyvesek, valóban nagyok a fenyvesek, valóban tiszták és gazdagok a legelők is, a települések is. Mégis az a túlságos nagy rend, az a hibátlan idill a mesterkéeltség

érzetét keltette bennem. Mintha ez az egész alpesi vidék óriáskölykök iskolájának földrajzi szertárából került volna ide. Nem tudok lelkesedni ilyen ízű tájért és életért. Hiányzik belőle az izgalmat jelentő dráma. Mintha minden a változatlanosság jegyében lélegzett volna, mégpedig úgy, hogy az a változatlanosság inkább az áporodottság, mint az örök-kévalóság felé gravitál. Túl szabályosan futnak a motorvonatok, túl szabályosak és fehérek az utak, túl virágosak az ablakok, túl háboríthatatlanok a fenyők, túl gazmentesek a legelők, túl tisztaszőrűek és kerekdedek a szarvasmarhák...

...Mennyire más lehet a Himalája!

Az éjszaka is szép volt. Teljes kivilágításban pompáztak a városok. Az

éjszaka és a távolság mindent megszépítő szemszögéből úgy tűnt, mintha nem is Európában lennénk: estélyi ruhát öltött magára ez a kivénhedt kontinens és minden város rajta megannyi ziporkázó miniatűr ékszer... Nem engedte az eszeveszett rohanás sem, sem a mindent átfonó pók-éjszaka, hogy valamit is észrevegyünk a bögrékkel levesért sorbanállók világából és a radárral felszerelt, szabályozható hőmérsékletű kocsin utazók világából sem. Óránként száz kilométert robogtunk a hajnal felé...

...Csempészett pálinka, cigaretták és zsebfenéken pihenő régi százdtárnások kötegek bástyáztak körül bennünket és nyújtottak az útlevét piros biztonsága mellett cseppnyi aranyárga biztonságot is, hogy hovatarozásunk nyilvánvalósága ellenére vásárolhassunk egy-két buta apróságot és írassunk egy-két üdvözlőlappal többet...

Távvezetékek felvonulása a reggeli ködben. Gigantikus acélszerkezetek jöttek elő a ködökből, ugráltak át szerelvényünket és tűntek el ismét a ködben. A Rajnán hajó hajót ért. Vonatát a partokon emelődaruk, gyárkémény erdők, vasutak... A partokon felegyelmzett emberek hangos Grüss Gottal köszöntik egymást. A lakónegyedek felett televízió-antennák ágaskodnak a kémények fölé. A hegyormokon régi várkastélyok. Már régóta keresztülfütyül omladozó falaik között a szél, kóbor baglyok és serény böregerek ütöttek tanyát termeikben, és tornyaikon a Rajna menti szél régi, cifra zászlókat lobogtat...

...Mit jelentenek a felzászlózott de-
nevértanúk? Turisztikai látványosságot
csupán? Nekem inkább a Rajna tetszett.
Hullámain otthonos mozog minden
nemzet hajója. Hajó hajót ér és minden
hajón más nemzet zászlaja. Most is

százféle hajó és százféle zászló úszik
együtt az árral vagy szemben az árral.
ÉS EGYIK HAJÓ, EGYIK ZÁSZLÓ
SINCS ÚTJÁBAN A MÁSIKNAK. Mi-
lyen jó volna, ha a világ minden ten-
gere és kontinense példát venne ezek-
től a hűvösvízű hullámoktól...

Elérte-e, véleményed szerint, célját ez a vi-
lági kiállítás? Közelebb hozta-e az embereket
egy emberségesebb világ kialakításához?

— Nem

Miért?

— Azért mert nem az emberek szava hallatszott, hanem az államok szava. Az államok pedig — már ahogy illik — mindegyik a maga igazát fitogtatta. Az államhatalmak igazságaiak fitogtatása közben átsiklottak az igazi problémákon.

...Minden államhatalom a maga igazát cicomázta és a förtelmes szárdékok elé tartott jóságos maszkok mindegyike negyvenmillió bizalomkeltő baráti mosolyt osztott szét.

Ennyt az egész?

— Nem. Egy helyen igaz hang is hallatszott, ott ahol a képzőművészeknek engedték át a szót.

...A művészek könyörtelen sebészkeze kettémetszette az illúziókat és csak a meztelen valóság mutatkozott meg.

Azt akarod ezzel mondani, hogy a század első felének képzőművészei megtették, amit megtehettek?

— Eszközeikkel rámutattak az emberiség e nagy sorsfordulójának milder dicsőségére és minden szegényére. Dicsőségére: hogy az ember gondolat- és érzésvilága új, eddig nem sejtett magasságokba tört fel, hogy beláthatatlanul parányi részei az anyagnak éppoly izgalmas kalandokba vezethetik az izgága kutató emberi szellemet, mint a mindenség beláthatatlan arányai. Szegényére: hogy az elembertelenedés folyamatát nem tudta megakadályozni sem a kultúra, sem a civilizáció: mindkettő aranybűzű érdekek előtt esett hasra...

...De a legnagyobbak igazmondása félreveri a veszély harangjait: az egyetemes pusztulás előérzetének hajmeresztő ví-

ziói, a vigasztalan szomorúság szívfa-
csaró vetületei, a kiúttalanság kétség-
beesett vergődései, a tartalmatlanság ki-
telensége és a félelem mindent átszövő
hálói hallatják: valami büzlik naprend-
szerünkben...

Ha most azt mondanám: mondj négy nevet
a kiállítók közül, akiknek művei a kiállí-
tás tengelye?

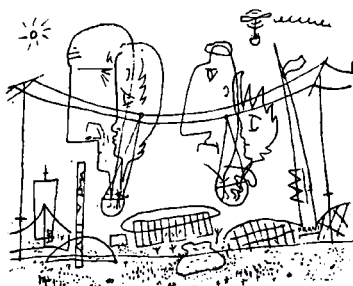
— Mondom: Rodin, Brancussi, Picasso,
Braque... A kiállítás első termén az
emberi komédia nagy ismerője uralkod-
dik. Emberfeletti figura és mégis oly
szánalomraméltó magáramaradottságában.
Agyagból szobrot így csak Rodin
tudott formázni. Egy reprodukción
sem láttam, még megközelítően sem
azt, amit ott láttam, amikor körüljár-
tam: minden nézőszögből új, lenyűgöző
tartalom sugárzik. Ha korhú ruhába
öltözteti, méltatlan keretbe került vol-
na ez a hetykén hátradőlő oroszlánfejű
test, melynek egyetemes nagyságát ép-
pen ez a gyürődött, vastagon aláomló,
fürdőköpenyszerű drapéria domborítja
ki. E hetyke póz és nyomorúságos dra-
péria közé sűrítette Rodin szobrának
tartalmát. Ez a kettősség végigvonul a
szobor egyensúlyonalan is. Olyan a fi-
gura, mintha dombtetőn állna és az
egész nyomorúságos emberi komédia a
lábai alatt zajlana. És mégis annyira
hátradől, hogy ha jobb lábát befelé for-
dítva, nem tartaná egy kicsit kapasz-
kodón, megbomlana az egyensúlya. A
hátraeséstől őrzi a kidüllesztett has és
a hason összekulcsolt, köpenybe burkolt
kezek is. A felvetett fej a zsírpárnás
nyakon, ha jobb felől nézzük, szívesen,
parancsoló: szürös, átható tekintete a
horizontokat figyeli. Ha szembeállok ve-
le, a szobor alul vékony és felfelé a
vállak felé hullámosan, fantomosan
szélesedik, és az arca a kétségbeesés és
a pánik peremén, összerogyás előtt
semmibenéz, magábaroskadt arc. Bal-
ról meg, ahogy lecsúszott a nyakról a
köpeny, és a puha, hájas, óriás toka ki-
bomlik az arc alatt, szánalmas, tehetet-
len, elhízott, szenvedélvektől agyonkín-
zott arc látható, ha aztán félig mögéje
állunk, az oroszlánörény, az előreug-
ró, bizonyos szemöldök és a jövőbelá-
tó röntgen-tekintet, prófétai átszelle-
mültséget fejez ki.

... Ej, jó öreg Rodin, atyaistene az
agyagnak és márványnak! Ha csak ez
az egy művedet teremtetted volna meg,
akkor is meg lehetnél elégedve...

Es Brancussi?

— Rodin az anyag zsíros, ragadós
anyagába ágyazta ábrázoló erejét:
szolgálatába kényszerítette a fényt, de

nem úgy, hogy a részletek gazdag tar-
talmát csak elsőtűtített terebben, moz-
gó fényforrással lehessen felfedezni,
mint a görög aranykor kincsein — ha-
nem úgy, hogy torzított, gorombásko-
dott, a formák felületeit úgy szántotta
fel, hogy a fény csak a lényegest eme-
li ki, csillogtatja, a lényegtelen pedig
úgy eltűnik, mintha meg se mintázta
volna. Brancussi másképp tette. Az ő
szobrászatának célja az abszolút for-
mák keresése és megközelítése. Ehhez
abszolút tökéletesség felé gravitáló tar-
talom is kellett. Őt a merész szintézi-
süket megfogalmazó embri tudat inspi-
rálja és ezt igyekszik tükrözni plasztiká-
jával. A természetben meglévő for-
mákból indul ki és célja egy meghatá-
rozott tartalom keretein belül a végte-
lenség felé törekvő egyszerűsítés. Igaz-
sága mindig abszolút érvényű, mert fel-
rúgott minden rodini szabályt, és a
„végtelenségig” leegyszerűsített for-
mák feleleteit „végtelen” tökéletesség-
gel munkálta meg. Ezért került igaz-
sága mindig legközelebb az abszolút
igazsághoz. Elnéztem a
„Madár című művét. A magasba iver-
lő sárgaréz forma tökéletes ritmusú.
Prófétai az a hangulat, amit ez a nyu-
galmi pózban, egyedül és méltóságtel-
jesen álló madárforma tükröz. A szin-
tézis annyira nagyerejű, hogy ha a mű
a gondolat fókuszában áll és a hiper-
bola egyik szárnya a bögyösen és egye-
dül ágaskodó, szépvonulú madárhoz. —
a hiperbola másik szárnya pedig előre
visz a végtelen teret kétvállrafektető
világúri rakéták simaszépségű, hábor-
zongató áramvonaláig...

Az inémt Picassot és Braquet említetted,
hiányos lenne a jegyzőkönyvünk, ha róluk
nem emlékeznél meg.

— Ha bűvésznek mondanám, vétkez-
nék, ha bohócnak mondanám, igazság-
talan volnék...

... Sokszor érzi minden festő: Patko
mindannyiunk fölött „bedeszálta az
 eget”. Nem véletlen, ha azt mondjuk

róla, minden utat ő nyitott meg és minden további utat ő torlaszolt el századunk képzőművészetében. Festészetben, szobrászatban, keramikában, faldekorációban, illusztrációban...

Ne vessük el annyira a sulykot!

— Művei annyira beleszővődtek ennek a világhiállításai tárlatnak az anyagába, hogy nélkülük el sem lehetne képzelni a tárlatot.

... Ez kétségkívül így van, de ha Braque-ra nézünk, nagyobb tiszteletet érünk, mert az ő képzőművészeti meggyőződése állhatatos és megingathatatlan, Picasso egyéniségét viszont a csapongás, a bravúros, egylélegzetvételre remekbeszabott alkotások jellemzik. Braque életműve folytonos evolúció, állandóan emelkedő nívó, napról napra, évről évre határozottabb, kristályosabb állásfoglalás. Picasso életművében úgy váltakoznak a hullámvölgyek, mint a viharos tengeren...

Mi a véleményed Braque „Madár” című képéről és Picasso legújabb figurális kompozíciójáról?

— Mindkét kép fénypontja a kiállításnak. Braque teljesen leszűkített palettája az érett istállótrágya és az őszi avar színeiből áll, formája ritmusban egyszerűsített síkok egyensúlya, ahol a fény és árnyék ákombákomait nem a véletlen, hanem a művész arányérzéke határozza meg. Picasso is, kiállított figurális képén, ezúttal leegyszerűsített palettára támaszkodik, de nála, Braquekal ellentétben, csak a fehér és a téglavörös variációk érvényesülnek. Mértni formákból építi figuráit a valószínűtlenség és a meglepetések tudatos hangsúlyozásával. Braque-nál a forma nyugalom felé, egyensúly felé, bölcs egyszerűség felé való vágyakozást, törekvést fejez ki és tartalmaz, Picasso művéből a vigasztalatlanság, a lemondás és a kiüttlanság hangulata árad.

... Nem hiszem, hogy ezzel a két művel kimondta volna ez a két zseniális alkotó az utolsó szót: mondanivalójuk állandóan új és új alkotásokra ösztönzi

őket, és megvan minden erkölcsi és anyagi lehetőségük, hogy lényegesen befolyásolják századunk második felének képzőművészetét is...

A nappal ize mindenütt más, mint az éjszakaé. Milyen ize volt a világhiállítás éjszakaiinak?

— Végnélküli színes spirálisok feszültek a sötétség lilárávált húsába...

... Ez a század csövekbe kényszerítette a fényt és eljátszadozik vele, eljátszadozik a fényvel, akár az emberrel játszadozott az első világégésben és a másodikban is. Ez a század csövekbe kényszerítette a fényt és játszik vele, akár az anyag rejtelmével. Tízmillió még meg nem született embert ítél halálra ez a játék, hiszen ki kellett a bombákat próbálni, mert szükség esetén illik tudni, tudni kell pontosan, hogy egy detonáció halálgombája hány-százezer embert küld majd az ibolyabokrok gyökerei alá, ha marad, ki majd még ásmi tud...

— E század megromlott idegeinek rángatózását tükrözi a csövekbe kényszerített fények játéka és ott álltam egyes-egyedül a sokszázarezs tömegben, a lilára fakult belga ég alatt a játszadozó fények között, és bámultam a játékot. Öröms vörösök, vezétes fehérek, sárány sárgák és a türkizzöldek és a bársonykekek és a rubintvörösök villanásaiban mindegy volt, milyen márkájú frissítőt öntök le torkomon, vagy milyen márkájú nylonharisnyát vásárolok. Csak egy helyen lázadt fel a szokványos fényjáték, ott a színes víz-esések partján. Megkíséreltem követni ezt a lázadást a nagy téglalap alakú vertikális mezőn. Az éjszakába olvadt alumínium és üvegmezőn kigyulladt egy vörös és egy zöld fényforrás. Vörös, mint haragvó holdkorong, zöld, mint barlangszájon kiszűrődött tűzvírág a páfrányleveleken. A hold és a barlang bejárata között, valahol az ég és a sziklacsúcs között, gyémántfehér villámlás cikázik. Olyannyira cikázik, hogy belezavarodik a szem. Aztán kialakult a villámlás is, a holdfény is, a barlangtűz is, és diadalmas sárga fényben napkorong gyullad fel. A csövekbe kényszerített fényjátékkal, úgy látszott, az emberi elme két energiaforrásnak áldoz, a napenergiának és a vilamosenergiának. A napot és a földet termékeny életzöld trapezoid kötötte össze, és egy szabályosan megtört egyenes cikk-cakkja rohant le a naptól a földön felgyulladó napsárga föltig. Aztán meg nagy kék lencse gyulladt föl

a nap mellett, és mire a nap kialudt, szerkesztett fénysugarak szótték be a lencsén keresztül az egész síkot. Újra felragyogott a termőzöld trapezoid és benne vertikálisan zuhogott a mélybe a vizet jelentő, csillogó, sötétkék fényháló, hogy lent szabályos apró hullámokkal hömpölygjön tovább. Mire minden kialudt a mezőn és csak a víz bársonykékje zuhogott és hömpölygött, az előbbi villám színparkázó svémántfőhér villanásai nagy, hosszú fényküllőjű kerékké alakultak át és a víz megállíthatatlan hullámai forgatták a fényküllőket. Elképzelt tengelyű hullámai körül kicsi, majd nagyobb és mind nagyobb rubintvörös, koncentrikus körök gvulladtak ki és nőttek, áradtak még akkor is, amikor már a víz is megszűnt hömpölyögni, még akkor is, amikor már a nap megszűnt világítani...

... Így hint ez a híres, „győzedelmes” emberiség port, fényport, gyémántport, nepport önnönmaga szemébe. Az ívegalackból kiszabadult atomhálál fejtenetős réme ott kísért az éghenővő gombákban ma is, és az idén mi ott azzal áttattuk magunkat, hogy mi minden hasznosra, jóra, szépre lehet majd felhasználni a kiszabadított energiákat, de nem tehetünk, úgy látszik, semmit, de semmit, hogy a pusztulás rémét visszacsaljuk palackjába és visszadobjuk a tenger mélységeibe...

Es a szórakozás?

— Jellemző, hogy egy nagyon jó, ügyes lélektani fogással megszabadították a látogatókat napjaink nyűgétől, godjaitól, mégpedig úgy, hogy visszacsavarták az idő kerekét száz esztendővel, felépítették régi Brüsszel mását és ott aztán szabad volt a vásár, mert felelhet-e azért a jólnevelt, erkölcsös és jómodorú világhiállítás-látogató, hogy mit tett száz évvel ezelőtt?

... Igaz, hogy ez a visszasaaladás az időben éppen olyan drága mulatság volt, mint a kiállítás egyéb látványosságainak megtekintése...

Megvolt-e ez a szabadságvágy, a nagy tárlat tárlatában?

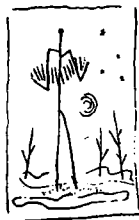
— De még mennyire!

... Mindent legyőző kutatószellem kellett ahhoz, hogy az európai piktúra el-sajátítsa azt a mérhetetlen tudást, melyet a látott élmény rögzítése megkövetel. A meglátott élmény illuzióját az újra kitalált látványon és színlelet szabályaival teremthetik meg. Hogy a huszadik század alkotásai létjogosultságot nyerjenek, le kellett rombolni az

összes régi szabályokat, és ezt a történelmi feladatot sikeresen oldották meg századunk képzőművészei. Mint kártyavár omlott össze a régi festéset kultusza és a tudatos és tudatalatti érzelmek és érzetek élményvilágának a kivétitése vált feladatá. Ezért újra kellett fogalmazni a harmadik dimenzió szerepét festészetben is, szobrászatban is. Úgyszintén újra kellett fogalmazni az idő szerepét. Így jutott új szerephez a mozgás is. Így kapott új jelleget az idő meg a tér is, a forma meg a szín is. Mindez magával vona a képzőművészetben használt anyagok új szerepét is. Ezért juthatott kifejezésre az új tartalom. Ez a forradalmi átalakulás nagy nagy bátorságot igényel, és nem kis mértékben járult mindenhez hozzá az a féktelen szabadságvágy, mely az alkotásokat jellemzi... Szabadságvágy: mert le kellett rázni minden régi formát, hogy az új tartalmat egyedül kifejező új képzőművészeti eszközök érvényesüljenek. Új világ megteremtését hirdeti, jövendőli napjaink képzőművészete. Létezésével és jellegével vagy megalkuvás nélküli egyszerűséget követel: tiszta, illuziómentes, redlis és humanus értékeket hirdet — vagy némán és reménytelenül ábrázolja a mai kátyubaragadtságot — vagy hadonászva, ordítóva, vagy csöndes egykedvűséggel pusztulást jövendöl...

Mindebből az következhet, hogy e század képzőművészete művészi kvalitásban egyenlő, mondjuk, a renaissance művészetének értékével?

— Az is új korszakot hirdetett, ez is új korszakot jövendöl.

Ha most megkérné önmagadat, hogy mesélj magadnak egy igazi, világhiállításí me-sét, mesélnél-e?

— Nem tudnék mesélni, de ha lehunynám a szemem, lehet, hogy jönne, lehet, hogy hívatlanul jönne egy ilyen meseféle is.

... Ott a fehéren izzó neonhíd alatt, ahol a Nagypaloták bejárata tátong, ott, ahol kilencvenöt ibolyaszín csillag kö-

zött fémgalamb őrzi a csudálatos asszi-
metrikus ötágú fémcillagot, ott terül
el a Nagymedence, csordulatiig tele élő
vizekkel.

És a Nagymedence közepén él a Láng.
Élő vizek tükrözik magabiztos lobo-
gását.

Egyszer az alumínium-fényes égbolt
higanyezüstre, majd szénfeketére szo-
morodott és megháborodott a Nanyme-
dence tükre.

Alattomos vízsugarak csaptak össze a
Nagymedence fölött, a magasán lobogó
Láng fölött csaptak össze az alattomos
vízsugarak.

A Láng nem aludt ki.

Jégféhrre világosodtak a vízsugarak,
tűzvöröstre izzadtak a vízsugarak, ibo-
lyakékre hültek ki a vízsugarak, rózsas-
zínre porladtak szét a vízsugarak, de
a Láng tovább lobogott.

Vitt a lábom a csoda felé és láttam:
líbasorban sorakozott egy csapat víz-
sugár és odaállt, őrségül állt oda, ahol
virággyások ölelkeznek a Nagymeden-
cével.

De hiába az őrség — a virággyások
felől nincs veszély!

Az új veszélyt két csapat felsorako-
zott vízsugár hétszer-hetes sorfala hoz-

ta. Jobbról is, balról is rohamra indult
a hétszer hetes-sugársereg.

Ugyanakkor még két csapat vízsugár
lépett porondra. Odakuporodtak a Nagy-
medence szélére a rohamozók mellé és
őrült afrikai táncba kezdtek, hogy visz-
zacsábitsák a lánggarontókat.

A lánggarontó vízsugarak belevörö-
södtek a rohamba és az őrült táncot
is vöröstre festette a ritmus.

Ezt a vörös rohamot narancshúsú
majd méregzöld és később ibolyakék
roham váltotta fel, de ugyanakkor a
tánc is ibolyakék fátyol alatt vonag-
lott.

A Láng még akkor is magabiztosan
lobogott, amikor a roham rózsaszínbe
hókult és a táncolókról is lehullott az
ibolyakék fátyol. Lobogott a Láng és a
rózsaszín roham, és a rózsaszín tánc
jéggé fagyott. Csillogó jégsugarak ro-
hamozták és táncoltak tovább.

Ekkor a rohamozó és táncoló jég-
sugarakon kivirágoztak a Nagymeden-
ce bástyáinak ibolyái és a Láng magas-
batörő örömmel lobogott tovább.

Hiába örültem az ibolyák diadalá-
nak.

Ott a Nagymedence tükrén alattomos
vízsugarak mindig újra sorakoznak. De
a Láng mindaddig lobog és világít,
amíg ott, ahol a Nagypaloták bejárata
tátong, kilencvenöt ibolyaszín csillag
között a csudálatos ötágú csillagot GA-
LAMB vigyázza...

Még nem fejeztük be. Hallani szeretném
hogyan láttát viszont a tájat, ahonnan el-
indultál!

— Nem kellett viszontlátni, mert kint
is sokszor láttam. Igaz, hogy rövid ta-
lálkozások voltak ezek, de minden le-
fekvés után, egész az álom érkezéséig
egymás mellett láttam a nagy világvá-
sárt és azt a kis világot, ahonnan oda-
mentem...

Megérte-e az utazás a költséget, az idővesz-
teséget, az élményeket, a hiteket és a ké-
teltyeket?

— Megérte.

... Megérte?...

Topolya, 1958 októberében

